

سال نهم - شماره‌ی سی و سوم - زمستان ۱۳۹۸

بررسی جامعه‌شناختی عوامل بازدارنده‌ی فرهنگی مؤثر بر عدم توسعه‌ی پایدار شهری در کلانشهر اهواز

احسان حیدری^۱، احمد آذین^۲، محمدعلی چیت‌ساز^۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی جامعه‌شناختی عوامل بازدارنده‌ی فرهنگی مؤثر بر عدم توسعه‌ی پایدار شهری در کلانشهر اهواز صورت گرفته است. داده‌های این پژوهش با روش پیمایشی از نمونه‌ای با حجم ۵۰۰ نفر جمع‌آوری شد که از جمعیت ۳۳۱۵۵۶ نفری سرپرستان خانوار ساکن در کلانشهر اهواز به شیوه‌ی نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب شده بودند. متغیر وابسته (عدم توسعه‌ی پایدار شهری)، به دو شیوه‌ی نگرشی و عملکردی عملیاتی شد و رابطه‌ی آن با متغیرهای مستقل؛ شامل شیوه‌ی مدیریت، قوم‌گرایی، تقدیرگرایی، سنت‌گرایی و سطح آرمان‌ها؛ که برگرفته از نظریات جامعه‌شناسان مکتب تکاملی توسعه و مکتب نوسازی توسعه است؛ فرضیه‌سازی و آزمون شد. ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش، پرسشنامه است که پایایی آن از طریق ضریب آلفای کرونباخ و اعتبار آن از طریق اعتبار صوری برآورد و داده‌های به دست آمده نیز، با استفاده از نرم‌افزار SPSS در دو سطح توصیفی و استنباطی تجزیه و تحلیل شد. تجزیه و تحلیل یافته‌ها فرضیات پژوهش را تأیید کرد و تنها متغیر سنت‌گرایی مبتنی بر نگرش مورد تأیید واقع نشد. نتایج پژوهش نشان داد که معادله‌ی پیش‌بینی میزان عدم توسعه‌ی پایدار

۱- دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان haidari_ahsan@yahoo.com

۲- استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان(خوراسگان)، نویسنده مسؤل

dr.ahmadazin96@gmail.com

mad3175@yahoo.com

۳- استادیار جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان

تاریخ پذیرش: ۹۸/۹/۱۱

تاریخ وصول: ۹۸/۶/۳

شهری، ۳۳/۶ درصد از واریانس متغیر وابسته را پیش‌بینی می‌کند. نتایج حاصل از تحلیل مسیر چندمتغیره نیز گویای آن بود که متغیرهای سطح آرمان‌ها، قوم‌گرایی و سنت‌گرایی به صورت مستقیم و متغیرهای تقدیرگرایی، قوم‌گرایی و سنت‌گرایی به صورت غیرمستقیم، به ترتیب بیشترین تأثیر را بر عدم توسعه‌ی پایدار شهری دارند.

کلیدواژه‌ها: عدم توسعه‌ی پایدار شهری، کلانشهر اهواز، تقدیرگرایی، سطح آرمان‌ها، مکتب‌نوسازی.

مقدمه و بیان مسأله

توسعه فرایندی جامع از فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است که هدفش بهبود مداوم زندگی تمام جمعیت بوده و فعالیت، آزادی، مشارکت و توزیع عادلانه‌ی منابع از ارکان اساسی آن به شمار می‌رود (اتفیلد و ویکنز^۱، ۱۹۹۲: ۹۴). واژه‌ی «توسعه‌ی پایدار» را برای اولین بار «برانت لند»^۲ به طور رسمی در سال ۱۹۸۷م در گزارش «آینده‌ی مشترک ما» مطرح کرد (زیاری، ۱۳۸۰: ۳۷۳)؛ یعنی توسعه‌ای که بتواند نیازهای نسل امروز را بدون به مخاطره انداختن نیازهای نسل آینده تأمین نماید (کوزن^۳، ۲۰۰۲: ۱۳۲) و کیفیت زندگی، یکپارچگی جامعه، مشارکت و محیط سالم را برای همه فراهم می‌نماید (دیامانتینی و زانون^۴، ۲۰۰۰: ۳۰۵). «توسعه‌ی پایدار شهری» نیز شکلی از توسعه‌ی امروزی است که می‌تواند توسعه‌ی مداوم شهرها و جوامع شهری نسل‌های آینده را تضمین کند (هال^۵، ۱۹۹۳: ۲۲).

امروزه بیش از نیمی از مردم جهان در شهرها زندگی می‌کنند، از یک سو شهرها به عنوان کانون‌های توسعه‌ی اجتماعی، اقتصادی و فضایی به شمار می‌روند (وارول^۶، ۲۰۱۰: ۱)، از سوی دیگر مناسب‌ترین مکان‌هایی هستند که مسائل و مشکلات اقتصادی،

1-Edfield & Wikens

2-Brandt Land

3-Cozens

4-Diamantini & Zanon

5-Hall

6-Varol

اجتماعی و زیست‌محیطی در آن پدید می‌آید (کانلی^۱، ۲۰۰۷: ۲۵۹). بنابراین مظاهر اصلی توسعه و دست‌آوردهایی اعم از منفی و مثبت آن عمدتاً در شهرها اتفاق می‌افتد، بدان علت است که طبق گزارش سازمان ملل در سال ۱۹۰۰م تنها ۱۰ درصد از جمعیت جهان در شهرها زندگی می‌کردند اما در سال ۲۰۰۷م جمعیت شهرها به ۵۰ درصد رسید (الیور^۲، ۲۰۰۸: ۲۱). و پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۲۵م حدود ۵ میلیارد نفر و در سال ۲۰۵۰م ۷۵ درصد یعنی ۷ میلیارد نفر در شهرها زندگی خواهند کرد (یووه^۳، ۲۰۰۸: ۱). در کشور ایران نیز شهرنشینی شتابان، هم‌زمان با پیدایش و شکل‌گیری سرمایه‌داری پیرامونی، انباشت سرمایه، تمرکز فضایی ابزار تولید، در چند شهر بزرگ کشور انجام شد، که این امر علاوه بر توسعه‌ی شتابان شهری، در نهایت منجر به شکل‌گیری کلانشهرها با وضعیت ناپایدار گردید. کلانشهر اهواز به عنوان مرکز استان خوزستان در دهه‌های اخیر دارای رشد نرخ جمعیت بالایی بوده است، به طوری که جمعیت آن از ۱۲۰۰۸۹ نفر در سال ۱۳۳۵ به ۱۱۸۴۷۸۸ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). با افزایش سرعت رشد جمعیت در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۳۵-۱۳۹۵ کلانشهر اهواز شاهد فضاهای نابرابر شهری بوده به طوری که مناطق هشت گانه این کلانشهر روند نابرابری را از لحاظ برخورداری از شاخص‌های توسعه نشان می‌دهد. بنابراین آگاهی از این میزان نابرابری برای ایجاد تعادل، به منظور شکل دادن فضاهای مناسب و همگون و همچنین برای برنامه‌ریزی‌های صحیح و عدالت محور مبتنی بر اصول توسعه ضروری به نظر می‌رسد. قابل ذکر است؛ در روند برنامه‌های توسعه‌ای داخل، کمتر به نقش عوامل انسانی و بومی و حتی توسعه به سبک بومی؛ صحبت شده است که محقق تلاش می‌کند در این پژوهش به آنها بپردازد. کلانشهر اهواز دارای منابع زیرزمینی سرشار گازی و نفتی است و در کنار سایر موارد دیگر می‌تواند قطب اقتصادی کشور باشد که البته در خلأ مطالعات پژوهشی جامع و کاربردی بویژه در مورد عوامل بازدارنده‌ی فرهنگی مؤثر بر عدم توسعه؛ جایگاه خویش را پیدا نکرده است. همچنین این کلانشهر چند سالیست که به

1-Conelly

2-Oliver

3-Uwe

صورت یک شهر چند قومیتی در آمده که به دنبال خود آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی عدیده‌ای را ایجاد نموده است حال آنکه این ویژگی (تنوع قومیتی) اگر درست هدایت شود؛ می‌تواند به یک فرصت برای توسعه‌ی شهری تبدیل شود. وجود آداب و رسوم سنتی که در بسیاری از موارد در آن‌ها سنت‌های غلط ارجحیت دارد، دلیل دیگر ضرورت انجام این پژوهش است. این پژوهش تلاش می‌کند تا موانع فرهنگی این مسأله را نیز بررسی و راهکارهای علمی برای کاهش یا برطرف کردن رسوم سنتی غلط را فراهم آورده و با این اقدام زمینه‌های فرهنگی توسعه را فراهم کند. در نهایت این پژوهش می‌تواند برای آگاهی و استفاده مسئولین امر مورد استفاده قرار گیرد؛ آگاهی را بالا برده و سبب تعقل گردد و با تشخیص و بیان مشکلات، شهروندان را آگاه و به فکر وادارد.

مبانی نظری پژوهش

اولین متغیر، شیوه مدیریت^۱ است. برینگتون مور^۲ معتقد است یکی از راه‌های توسعه و نوسازی «نوسازی دموکراتیک» است که از طریق محدود کردن حکام خودکامه، نهادن قوانین عقلانی به جای مقررات خودسرانه، سهم شستن طبقات پایین جامعه در تصمیم‌گیری‌ها؛ تشکیل می‌شود. به نظر مور دستگاه‌های دیوانی دولت‌ها و نوع حکومتی که بر آنها شکل گرفته است می‌تواند در نوسازی در سطح وسیعی موجب صنعتی کردن جامعه شوند یا باعث عدم توسعه‌ی آن شوند (ازکیا، ۱۳۷۷: ۱۰۵). دانیل لرنر^۳ در نظریه‌ی «گذر از جامعه‌ی سنتی» معتقد است یکی از دلایل کم توسعه‌یافتگی کشورهای جهان سوم مدیریت ناکارآمد است که بیشتر مدیران بر اساس رابطه‌ها و تشکیلات سیاسی انتخاب می‌شوند و زیاد به ضابطه‌ها توجه نمی‌شود و شایسته‌سالاری کنار گذاشته می‌شود (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۴: ۱۹۷).

متغیر دوم، قوم‌گرایی^۴ است. ردفیلد^۵ در «جوامع در حال دگرگونی اجتماعی» از

1-Management Style

2-Bringtone Moore

3-Daniael Lerner

4-Racist

5-Redfield

خصوصیات جامعه‌ی قوم‌گرا را منزوی بودن، بدون سواد، متجانس، و با احساس قومی همراه با انسجام گروهی می‌داند که در آن رفتارها سنتی، خود به خودی و غیر انتقادی و شخصی هستند. راجرز نیز در نظریه‌ی «خرده فرهنگ دهقانی» محل‌گرایی (قوم‌گرایی) را به عنوان یکی از ویژگی‌های خرده فرهنگ دهقانی در نظریه‌ی خود مطرح می‌کند که آن را از موانع توسعه‌ی جوامع می‌داند (چونگ^۱ و همکاران، ۱۹۸۴: ۱۰).

متغیر سوم، تقدیرگرایی^۲ است. پارسونز با مطالعه‌ی «سیستم‌های اجتماعی» و با رویکرد ساختاری معتقد است جوامع کمتر توسعه‌یافته به شکل بازاری خواهان این هستند که تقدیرگرا، انحصارگر و چند طبقه‌ای باشند (تنهایی، ۱۳۷۵: ۶۸). وی بر این باور است که یکی از مفروضات اجتماع جامعه‌ای به عنوان یک کل؛ فرهنگی مشترک است که از دو عنصر سنت فرهنگی (تقدیر مشترک) و ساختار اجتماعی تشکیل می‌شود (کرایب^۳، ۱۳۸۷: ۶۱). لوئیس^۴ در نظریه‌ی «خرده فرهنگ دهقانی» دهقانان را مردمان مطیع و بی‌اراده، تقدیرگرا و صبور ذکر می‌کند. وی معتقد است که تقدیرگرایی در میان دهقانان به ساخت مقتدرانه خانواده بستگی دارد که سبب می‌شود جوان‌ترها افراد مطیع و بی‌اراده تربیت شوند (ازکیا، ۱۳۶۴: ۵۹).

متغیر چهارم، سنت‌گرایی^۵ است. کارل مارکس^۶ در «تضاد طبقاتی» معتقد است نیروهای جدید تولید و مناسبات تولیدی از هیچ به وجود نمی‌آیند. ایده‌های موجود به خودی خود از آسمان فرو نمی‌افتند بلکه از درون مناسبات تولیدی موجود و در تضاد با روابط ریشه‌دار سنتی مالکیت پدید می‌آیند (ازکیا، ۱۳۸۷: ۱۳۸). وی معتقد بود که پیوندهای سنتی اجتماع با پیدایش جامعه‌ی شهری فایده‌گرا از بین می‌رود (مفورد^۷، ۱۳۸۳: ۱۰۵). در بحث نوسازی و تکامل جامعه، بحث اساسی پارسونز درباره‌ی

1-Chong

2-Fatalism

3-Craib

4-Louis

5-Traditionalism

6-Karl Marx

7-Mumford

متغیرهای الگویی و تیپ‌شناسی جوامع بر مبنای تطور تدریجی تاریخی است. وی می‌گوید در اجتماع سنتی؛ انتخاب بر اساس انتساب است ولی در جامعه‌ی مدرن؛ انتخاب بر اساس اکتساب است (ازکیا، ۱۳۸۱: ۹۷).

متغیر پنجم، سطح آرمان‌ها^۱ است. مارکس در نظریه‌ی «تضاد طبقاتی» از استثمار صحبت می‌کند. تا زمانی که آرمان و آگاهی در کارگران شکل پیدا نکند؛ همان طبقه در خود باقی می‌مانند. شهرهای جدید محل از خود بیگانگی توده‌های کارگری است که با رسیدن به مرحله‌ی آگاهی به منافع طبقاتی، تشکیل طبقه برای خود می‌دهند (تنهایی، ۱۳۷۴: ۲۳۶). لوئیس نیز در نظریه‌ی «خرده فرهنگ دهقانی» معتقد است میزان خواست‌ها و آرزوها در جامعه‌ی دهقانی (سنتی) بسیار پایین است و اکثر دهقانان فاقد انگیزه بوده و هیچ‌گونه جاه‌طلبی برای پیشرفت فردی ندارند (ازکیا، ۱۳۶۴: ۶۰). همچنین راجرز در نظریه‌ی «خرده فرهنگ دهقانی»؛ پایین بودن آرزوها را یکی از ویژگی‌های جوامع سنتی می‌داند (همان: ۶۰).

متغیر وابسته، عدم توسعه‌ی پایدار شهری است. از نظر گونار میردال^۲ توسعه دو بعد دارد: ۱- بعد فیزیکی؛ که اساساً به انباشت سرمایه می‌انجامد. و ۲- بعد فرهنگی؛ که باورها را شامل می‌شود. معمولاً بعد فرهنگی، خیلی کندتر عمل می‌کند. اگر از دید سرعت، توسعه را نگاه کنیم فرهنگ زیربنای توسعه است (سعیدی، ۱۳۸۶: ۲۴۹). به نظر میردال، دولت‌های کشورهای در حال توسعه باید سیاست‌هایی را اتخاذ کنند که اثرات بازدارنده را تضعیف و اثرات تهییج‌کننده را تقویت کنند؛ تا بتوانند هر چه سریع‌تر نابرابری‌های منطقه‌ای را از بین برده و بنیاد رشد مداوم اقتصادی و توسعه را تقویت کنند. میردال شاخص‌هایی را برای ارزیابی توسعه‌ی پایدار پیشنهاد کرده است که عبارتند از: خردگرایی، توسعه‌ی دانش و اجرای مؤثر برنامه‌ریزی توسعه، افزایش بهره‌وری، ارتقای سطح زندگی، برآوری اقتصادی و اجتماعی، بهبود نهادها و رفتارها و عادات و رسوم مردم، استحکام و قوام مالی، استقلال ملی، دموکراسی گسترده در سطح جامعه و انضباط اجتماعی؛

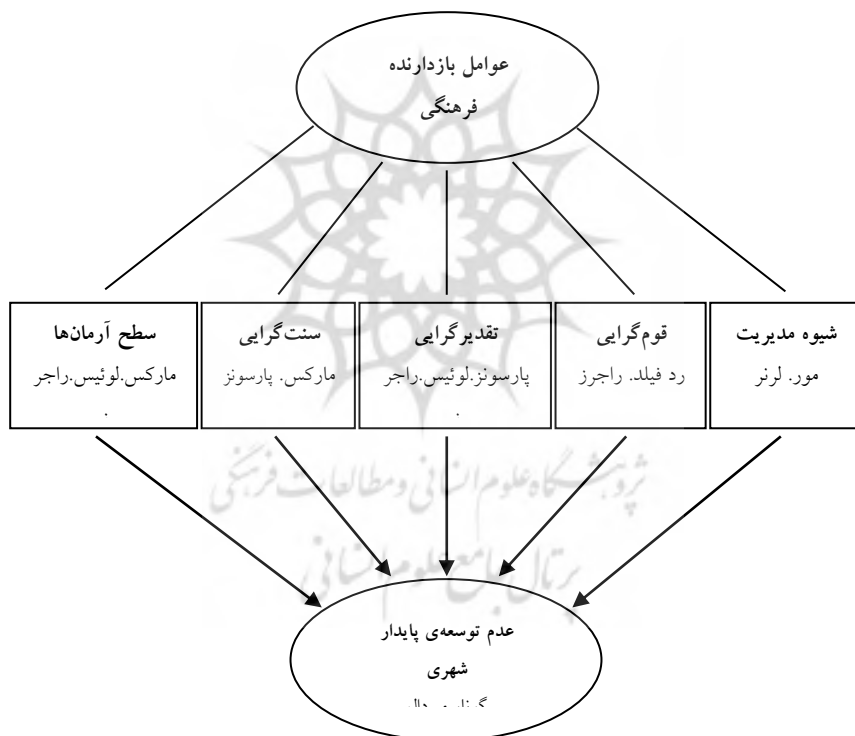
1-Level of Ideals

2-Gunnar Mirdal

است (پوراصغر سناگچین، ۱۳۹۴: ۳۴). در این پژوهش شاخص‌های ارائه شده توسط گونار میردال و همچنین معیارهایی از توسعه‌ی مناسب که مورد قبول اکثریت صاحب نظران در سطح جهان است؛ به صورت ترکیبی مورد استفاده قرار گرفته است.

مدل نظری-تحلیلی پژوهش

بنابراین چارچوب نظری مقاله حاضر برخواست و متکی بر آراء نظریه‌پردازان مکتب تکاملی توسعه، مکتب نوسازی و همچنین نظریه‌ی گونار میردال که متغیر وابسته را پوشش می‌دهد؛ است.

شکل (۱) مدل نظری-تحلیلی پژوهش

مروری بر مطالعات داخلی: پیری و همکاران پژوهشی با عنوان «بررسی موانع اجتماعی توسعه‌یافتگی در استان ایلام با روش نظریه‌ی زمینه‌ای» انجام دادند. اطلاعات مشاهده‌ای و اسنادی توسط محقق گردآوری و اطلاعات مصاحبه‌ای نیز از ۵۶ نفر

مشارکت کنندگان ساکن در میدان مطالعه، جمع‌آوری شد. برای تعیین افراد مورد مصاحبه، از روش نمونه‌گیری کیفی - هدفمند و برای تعیین تعداد مصاحبه‌شوندگان از منطق اشباع نظری در نمونه‌گیری استفاده شده است. نتایج بررسی نشان می‌دهد که مهمترین موانع اجتماعی توسعه‌یافتگی در این استان بافت غالب ایلی و قبیله‌ای، میزان پایین سرمایه اجتماعی، سست شدن روابط اجتماعی و فقدان نظام شایسته‌سالاری است (پیری و همکاران، ۱۳۹۸).

درستی و همکاران پژوهشی با عنوان «عوامل بازدارنده و شتاب‌دهنده اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی توسعه‌ی پایدار شهری در اصفهان» به روش پیمایشی انجام داده‌اند. اطلاعات آماری پژوهش به صورت سهمیه‌ای با تعداد ۳۸۸ نفر به کمک فرمول کوکران انتخاب شده‌اند. در بخش استنباطی، با کمک تحلیل‌های آماری، از آزمون F ، ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون استفاده شده است. نتایج نشان داده است که همه‌ی ده متغیر مشارکت اجتماعی، سرمایه‌ی اجتماعی، مدیریت هماهنگ شهری، وضعیت اقتصادی، تحصیلات، فرهنگ شهروندی، فرهنگ زیست‌محیطی، تعهد اجتماعی، مسئولیت‌پذیری و کیفیت زندگی اثر مستقیم و معناداری بر توسعه‌ی پایدار شهری اصفهان داشته‌اند. همچنین نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون نشان می‌دهد که مقدار ۶۷ درصد از واریانس متغیر وابسته به وسیله این ده متغیر تبیین می‌شود (درستی و همکاران، ۱۳۹۷).

بذرافشان پژوهشی با عنوان «سنجش توسعه‌ی پایدار شهری شهر شیراز در ۱۰ سال گذشته» انجام داده است. داده‌های مورد نیاز از طریق ابزار پرسشنامه جمع‌آوری شدند. جامعه آماری ساکنان بالای ۱۵ سال در شهر شیراز هستند. نمونه‌گیری به صورت تصادفی خوشه‌ای است. از آزمون‌های تحلیل واریانس و آزمون تی گروه‌های مستقل برای مقایسه میانگین‌ها و آزمون ضریب همبستگی برای بیان رابطه بین متغیرها استفاده شد. نتایج حاصل نشان می‌دهد که میزان استفاده از رسانه‌های جمعی ($r=0.284$)، مطالعه ($r=0.336$)، میزان مهارت‌های اجتماعی ($r=0.172$)، میزان حکمرانی

خوب ($r=/.370$)، رفتار زیست‌محیطی ($r=/.248$)، تمایل به مشارکت ($r=/.253$)، میزان حقوق شهروندی ($r=/.46$)، میزان استفاده از فراغت ($r=/.279$) و میزان مشارکت اجتماعی با توسعه پایدار شهری دارای همبستگی ($r=/.206$) است. این متغیرها روی هم رفته ۳۶ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کنند (بذرافشان، ۱۳۹۳).

مروری بر مطالعات خارجی: هیوانگ و هو^۱ در مطالعه‌ای تحت عنوان «حکمرانی و توسعه اقتصادی در آسیا» به بررسی رابطه‌ی علیت گرنجری بین حکمرانی و رشد (توسعه) اقتصادی در ۱۲ کشور آسیایی در طی دوره‌ی زمانی ۱۹۹۶ تا ۲۰۱۴ پرداخته‌اند. کشورهای مورد بررسی در این مطالعه به سه گروه کشورهای آزاد، تاحدودی آزاد و غیر آزاد تقسیم شده‌اند. نتایج تجربی این مطالعه نشان داد که در کشورهای تا حدودی آزاد و بویژه کشورهای غیر آزاد، رابطه‌ی علیت معناداری از حکمرانی و بخصوص اثر بخشی دولت و حاکمیت قانون بر رشد و توسعه اقتصادی وجود دارد (هیوانگ و هو، ۲۰۱۷).

اگبازی^۲ در پژوهشی تحت عنوان «رویکردهای برنامه‌ریزی جایگزین و برنامه‌ی توسعه‌ی شهرهای پایدار در نیجریه»، با استفاده از بررسی پرسشنامه‌ای، مصاحبه‌های فردی و مطالعه‌ی اسنادی، به بررسی استفاده از کاربرد روش اصلی برنامه‌ی شهرهای پایدار در نیجریه و جستجو در مورد چگونگی کمک به تغییر رویکردهای جایگزین برنامه‌ریزی شهری، پرداخته است. بر اساس یافته‌های این پژوهش، چالش‌های عمده‌ی توسعه‌ی شهری در کشور نیجریه شامل ازدیاد زاغه‌ها، فقر شهری ناشی از سنت‌گرایی، مشاغل غیر رسمی و نیاز به زیرساخت‌ها، فقر مدیریت شهری و ارائه‌ی خدمات اصلی شهری است (اگبازی، ۲۰۱۳).

دمپسی^۳ و همکاران در پژوهشی تحت عنوان «کلید توسعه‌ی شهری پایدار در شهرهای انگلستان و تأثیر تراکم بر پایداری اجتماعی» به ارتباط بین تراکم و جنبه‌های پایداری اجتماعی، به ویژه برابری اجتماعی (به‌طور مثال دسترسی به خدمات و

1-Huang and Ho
2-Ogbazi
3-Dempsey

تسهیلات)، برابری محیطی (به طور مثال دسترسی و استفاده از فضای سبز) و پایداری جامعه (شامل احساس امنیت، اثرات متقابل اجتماعی و ثبات اجتماعی) را بررسی نموده‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که به طور کلی تعدادی پیوستگی بین تراکم مسکونی و جنبه‌های پایداری اجتماعی وجود دارد. تراکم محله‌ای یک اثر مثبت بر استفاده از خدمات محلی و تسهیلات دارد. ساکنان در محله‌های پر تراکم‌تر تمایل بیشتری به استفاده از خدمات و تسهیلات محلی خود نسبت به مناطقی که دارای تراکم هستند، دارند (دمپسی و همکاران، ۲۰۱۲).

فرضیه‌های پژوهش عبارتند از:

- ۱- ضعیف بودن شیوه مدیریت بر عدم توسعه‌ی پایدار شهری در کلانشهر اهواز مؤثر است.
- ۲- بالا بودن میزان قوم‌گرایی بر عدم توسعه‌ی پایدار شهری در کلانشهر اهواز مؤثر است.
- ۳- بالا بودن میزان تقدیرگرایی بر عدم توسعه‌ی پایدار شهری در کلانشهر اهواز مؤثر است.
- ۴- بالا بودن میزان سنت‌گرایی بر عدم توسعه‌ی پایدار شهری در کلانشهر اهواز مؤثر است.
- ۵- پایین بودن سطح آرمان‌ها بر عدم توسعه‌ی پایدار شهری در کلانشهر اهواز مؤثر است.

روش تحقیق

روش تحقیق حاضر از نوع پیمایشی و شیوه به کار گرفته شده، نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای است. ابزار گردآوری اطلاعات در این تحقیق، پرسشنامه است. جامعه آماری؛ کلیه خانوارهای ساکن در کلانشهر اهواز است. برابر اعلام مرکز آمار ایران تعداد خانوارهای کلانشهر اهواز در سال ۱۳۹۵، ۳۳۱۵۵۶ خانوار است که سرپرست خانوارها به عنوان واحد مشاهده؛ انتخاب شده است. بر اساس فرمول کوکران نمونه آماری ۳۸۴

نفر تعیین شد و برای حصول به نتایج قابل اطمینان‌تر تصمیم گرفته شد نمونه‌ی آماری ۵۰۰ نفر در نظر گرفته شود. بنابراین با توجه به تعداد سرپرستان خانوارها در هر منطقه و نسبت آن به کل جمعیت خانوارها در کلانشهر اهواز؛ به همان نسبت تعداد نمونه به آن منطقه تعلق گرفت و همین طبقه‌بندی در مورد نواحی و محله‌های تحت پوشش منطقه اعمال گردید. در این پژوهش ابزار تحقیق پرسشنامه است. پرسشنامه مورد استفاده در این تحقیق را محقق ساخته است، که پس از مطالعات اسنادی و بررسی تحقیقات پیشین، با استفاده از سؤالات باز و بسته، در چهار بخش تهیه شده است:

بخش اول: سؤالات مربوط به مشخصات سرپرستان خانوار که فردی و جمعیتی شناختی هستند و شامل سن؛ جنس؛ سطح تحصیلات، وضعیت اشتغال؛ میزان درآمد، قومیت و بعد خانوار است.

بخش دوم: مشتمل بر پرسش‌های مربوط به متغیرهای مستقل پژوهش است که شامل ۳۵ سؤال بسته پاسخ ۵ گزینه‌ای در طیف لیکرت است. بنابراین حداکثر نمره در این بخش ۱۷۵ و حداقل آن ۳۵ است. پرسش‌ها طوری کدگذاری شده‌اند که هر چه پاسخگو نمره بالاتری بگیرد به معنای موافقت بیشتر با فرضیه‌های مطرح شده و نمره کمتر به معنای عدم موافقت با فرضیه‌های مطرح شده است.

بخش سوم: مشتمل بر پرسش‌هایی در مورد متغیر وابسته است که رویکرد افراد نمونه را بررسی می‌کند و شامل ۱۲ سؤال بسته پاسخ پنج گزینه‌ای است. بنابراین حداکثر نمره در این بخش ۶۰ و حداقل آن ۱۲ است. هر چه پاسخگو نمره بالاتری بگیرد به معنای موافقت بیشتر با فرضیه‌های مطرح شده است.

بخش چهارم: مشتمل بر پرسش‌هایی در مورد متغیر وابسته است که عملکرد افراد نمونه را بررسی می‌کند و شامل ۱۲ سؤال بسته پاسخ پنج گزینه‌ای است. بنابراین حداکثر نمره در این بخش ۶۰ و حداقل آن ۱۲ است. هر چه پاسخگو نمره بالاتری بگیرد به معنای موافقت بیشتر با فرضیه‌های مطرح شده است.

جدول (۱) تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرها همراه با ابعاد آن‌ها

تعریف عملیاتی	تعریف مفهومی	متغیرها
برای سنجش این متغیر از ۷ معرف استفاده شده: -تناسب بین تخصص و پست‌ها - پیشبرد امور شهر -استفاده از تخصص زنان -رابطه در واگذاری‌ها -تأثیر قوم‌گرایی در واگذاری‌ها -منافع شخصی و قومی - اختصاص اعتبارات.	عبارت است از به کارگیری حداقل امکانات برای استفاده‌ی حداکثری؛ مطابق الگوی مدیریت کلاسیک.	شیوه مدیریت
برای سنجش این متغیر از ۸ معرف استفاده شده: -تأثیر اقوام بزرگ در انتخابات - شرکت در مراسمات قومی و قبیله‌ای - زندگی با اقوام در یک محله -شرکت در فعالیت‌های اقتصادی با اقوام -انتخاب دوستان از بین همزبانان -وصلت با همزبانان -انتخاب مسئولین از اقوام ساکن در شهرم -رأی به همزبان و اقوام خود در انتخابات.	قومیت وضعیتی است که در آن کل اقوام یا بخشی از اقوام کشور در احساس گرایش یا عمل نسبت به ملت، کشور و احساس تعلق به آن، دچار بی تفاوتی یا مخالفت شده‌اند و در عوض بر ویژگی خود تأکید کرده و خواهان درجاتی از واگرایی هستند.	قوم‌گرایی
برای سنجش این متغیر از ۷ معرف استفاده شده: -مشخص بودن سرنوشت هر کس از قبل -هیچ کس نمی‌تواند پیشانی نوشته اش را تغییر دهد. -خداوند؛ خود همه مشکلات را حل می‌کند. -اعتقاد به قسمت در همه امور -به جمله «هر آنکس که دندان دهد؛ نان دهد» بسیار اعتقاد دارم. -زمانه همین وضعیت را برایم مقدر کرده است. -اعتقاد به روزی در انجام همه کارها.	مجموعه‌ای از اعتقاداتی که ریشه واقعی نداشته و مدیون انتقال سینه به سینه بدون اصول علمی است. اعتقاداتی که افراد در مورد شانس، بخت و اقبال خود داشته، آن را از قبل تعیین شده می‌دانند و بنابراین تلاش برای تغییر شرایط را کاری بیهوده فرض می‌کنند(نوروزی، ۱۳۸۸: ۲۵۹).	تقدیرگرایی
برای سنجش این متغیر از ۶ معرف استفاده شده: -سنت‌های موجود اجازه نوگرایی را	سنت‌گرایان در نقد تکنولوژی قائل به این مسأله هستند که	سنت‌گرایی

<p>به افراد نمی‌دهند - تأثیر آیین سنتی در موفقیت نامزدهای انتخاباتی - پذیرش حرف بزرگ خاندان - رعایت رسوم و سنت‌های قدیمی - برگزاری پرشور مراسمات (ازدواج، عزاداری و ...) - پوشیدن لباس سیاه برای عزاداری‌ها.</p>	<p>تکنولوژی سبب تغییر ساختار اجتماعی و فرهنگی می‌شود (مردمی، ۱۳۹۴: ۸۸). بنابراین سنت‌گرایی عبارتست از پایبندی به آداب و رسوم و سنن کهن حاکم بر منطقه و شهر.</p>	
<p>برای سنجش این متغیر از ۷ معرف استفاده شده: - داشتن آرمان‌های بزرگ - قانع به حداقل‌ها - به جای درگیر شدن با چیزهای نو؛ با همین چیزهای موجود بسازیم. - تا عمر زیادی سپری نشود، آدمی عاقل نمی‌شود. - درگیر آرزوهای بلند پروازانه شدن - تحصیلات عالیه داشتن فرزندان - سعی می‌کنم در مسیری قدم بگذارم که انتهای آن برایم روشن باشد.</p>	<p>نشان دهنده بینش و دور اندیشی فرد در زندگی و به عبارتی به تعویق انداختن لذت‌های زود گذر برای ساختن آینده‌ای بهتر و تغییر وضعیت موجود به وضعیت مطلوب است. هر چه آرمان‌های یک جامعه بزرگ و معقول باشد پتانسیل آن جامعه برای نیل به توسعه‌ی بیشتر خواهد بود.</p>	<p>سطح آرمان‌ها</p>
<p>در سنجش نگرش از ۱۲ معرف استفاده شده: - بهداشت عمومی - امکانات رفاهی - قدرت خرید - پاسخگویی مسئولان - رعایت نظم - اشتغال - آموزش عمومی - مشارکت عمومی - کیفیت هوا - خدمات پزشکی - نظارت اصناف - مهاجرت نخبگان.</p>	<p>توسعه‌ی پایدار شهری، شکلی از توسعه‌ی امروزی است که می‌تواند توسعه‌ی مداوم شهرها و جوامع شهری نسل‌های آینده را تضمین کند (هال، ۱۹۹۳: ۲۲). ککس، معتقد است توسعه‌ی پایدار شهری</p>	<p>نگرش به عدم توسعه‌ی پایدار شهری</p>
<p>در سنجش عملکرد از ۱۲ معرف استفاده شده: - ریختن زباله - استفاده از مکان‌های عمومی - تأمین مخارج - رضایت ارباب رجوع - عبور از چراغ قرمز - اشتغال - آموزش عمومی - افزایش مالیات‌ها - کیفیت هوا و آب - خدمات بیمارستان‌ها - گران فروشی - زندگی در کلانشهر اهواز.</p>	<p>روندی است که بهبود شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و فناوری به سوی عدالت اجتماعی باشد و باعث تخریب منابع طبیعی نشود (عزیزی، ۱۳۸۰: ۲۲).</p>	<p>عملکرد به عدم توسعه‌ی پایدار شهری</p>

اعتبار (روایی) ^۱ و پایایی ^۲:

در این تحقیق برای روایی از اعتبار صوری استفاده شد. مراجعه به داوران و وفاق آنان در مورد بررسی شاخص‌ها، دلیلی بر اعتبار آن است (ساروخانی، ۱۳۸۰: ۱۳۹). بدین منظور برای سنجش اعتبار سؤالات پرسشنامه در تحقیق حاضر، پرسشنامه به تعدادی از استادان متخصص ارائه شد و نظرات آنها در مورد پرسشنامه اعمال گردید. برخی از سؤالات حذف و همچنین تعدادی نیز با توصیه استادان، به پرسشنامه اضافه شد تا از نظر علمی بار پرسشنامه قابل قبول شود. برای محاسبه پایایی متغیرها نیز؛ از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. بنابراین تعداد ۵۰ پرسشنامه در مرحله پیش آزمون مورد استفاده قرار گرفت که نتیجه آن بر اساس ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده برای متغیرها؛ ۰/۸۰۷ است و نشان از پایایی خوب پرسشنامه دارد. نتایج ضرایب آلفای کرونباخ در جدول (۲) آمده است.

جدول (۲) پایایی متغیرها از طریق ضریب آلفای کرونباخ

عوامل بازدارنده فرهنگی						
عدم توسعه‌ی پایدار	عدم توسعه‌ی پایدار					
عملکرد	نگرش	سطح آرمان‌ها	سنت‌گرایی	تقدیرگرایی	قوم‌گرایی	شیوه مدیریت
۰/۷۷۰	۰/۹۰۳	۰/۷۶۳	۰/۶۰۴	۰/۷۴۴	۰/۷۲۳	۰/۷۲۷

روش‌های آماری: در این پژوهش برای پردازش اطلاعات از نرم افزار آماری spss استفاده گردیده و علاوه بر آمار توصیفی، از آمار استنباطی نیز استفاده شده است.

یافته‌ها

بر اساس نتایج به دست آمده از پرسشنامه، ۵ درصد افراد پاسخ‌دهنده بین ۱۵-۲۴ سال سن داشتند، ۱۵ درصد بین ۲۵-۳۴ سال، ۲۴ درصد بین ۳۵-۴۴ سال، ۲۸ درصد بین ۴۵-۵۴ سال، ۲۰ درصد بین ۵۵-۶۴ سال و ۸ درصد ۶۵ سال به بالا بوده‌اند. ۸۸ درصد افراد پاسخ‌دهنده را مردان و ۱۲ درصد آنها را زنان تشکیل می‌دهد. ۷ درصد از افراد

1-Reliability

2-Validity

پاسخ‌دهنده بیسواد هستند یا تحصیلات ابتدایی دارند، ۷ درصد تحصیلات متوسطه، ۱۶ درصد دیپلم، ۱۳ درصد فوق دیپلم، ۲۵ درصد لیسانس، ۱۹ درصد تحصیلات فوق لیسانس، ۶ درصد دکترای تخصصی، ۴ درصد پزشکی عمومی و ۳ درصد تخصص و فوق تخصص پزشکی داشتند. ۷ درصد افراد پاسخ‌دهنده پزشک، ۳۰ درصد دارای شغل آزاد، ۲۹ درصد کارمند، ۱۰ درصد بازنشسته، ۶ درصد بیکار، ۵ درصد مستمری بگیر و ۱۳ درصد کارگر بوده‌اند. ۶/۶ درصد افراد پاسخ‌دهنده فاقد درآمد بوده، ۲۷/۸ درصد درآمد میلیون تا ۲ میلیون تومان، ۲۴/۲ درصد درآمد ۲ میلیون و یک هزار تومان تا ۳ میلیون تومان، ۱۳/۲ درصد درآمد ۳ میلیون و یک هزار تومان تا ۴ میلیون تومان، ۱۱/۴ درصد درآمد ۴ میلیون و یک هزار تومان تا ۵ میلیون تومان و ۱۶/۸ درصد درآمد بالاتر از ۵ میلیون داشتند. ۱۱ درصد افراد پاسخ‌دهنده فارس، ۲۸ درصد عرب، ۱۹ درصد بختیاری، ۱۰ درصد لر، ۶ درصد ترک، ۴ درصد کرد، ۶ درصد شوشتری، ۹ درصد دزفولی و ۷ درصد گزینه سایر را انتخاب کردند. در مورد تعداد اعضای خانواده: ۸ درصد از آزمودنی‌ها؛ ۲ نفر، ۱۵ درصد ۳ نفر، ۲۶ درصد ۴ نفر، ۲۲ درصد ۵ نفر، ۱۵ درصد ۶ نفر، ۹ درصد ۷ نفر و ۵ درصد از آزمودنی‌ها ۸ نفر به بالا بودند.

تحلیل یافته‌های توصیفی

جدول (۳) فراوانی و درصد، میانگین، واریانس و انحراف استاندارد متغیرهای مستقل

و وابسته

انحراف استاندارد	واریانس	میانگین	کاملاً مخالفم	مخالفم	بی نظر	موافقم	کاملاً موافقم	متغیرها	
۰/۲۷۸	۰/۵۲۷	۴/۰۸	۴/۷	۸/۶	۱۰/۳	۳۳/۸	۴۲/۶	شیوه مدیریت	عوامل بازدارنده فرهنگی
۰/۵۶۴	۰/۷۵۱	۳/۵۲	۶/۸	۱۸/۳	۱۵/۱	۳۵/۶	۲۴/۲	قوم‌گرایی	
۱/۱۳۳	۱/۰۶۴	۳/۱۴	۱۴/۶	۲۴/۹	۱۵/۹	۲۶/۵	۲۰/۰	تقدیرگرایی	
۰/۶۸۷	۰/۸۲۹	۳/۵۱۶	۷/۰	۱۶/۸	۱۶/۳	۳۷/۳	۲۲/۵	سنت‌گرایی	
۰/۸۰۵	۰/۸۹۷	۳/۰۴۱	۱۵/۷	۲۷/۲	۱۱/۱	۲۹/۰	۱۷/۰	سطح آرمان	
۰/۲۵۴	۰/۵۰۴	۴/۲۱	۱/۴	۶/۹	۱۰/۸	۳۱/۱	۴۹/۸	نگرش	عدم توسعه
۰/۲۷۹	۰/۵۲۸	۳/۳۵	۱۰/۶	۱۵/۰	۱۱/۶	۲۹/۰	۳۴/۰	عملکرد	
۰/۴۱۸	۰/۱۷۵	۳/۷۸	۵/۹	۱۰/۹	۱۱/۲	۳۰/۰	۴۱/۹	کل	پایدار شهری

در جدول (۳) فراوانی و درصد، میانگین، واریانس و انحراف استاندارد متغیرهای مستقل و متغیر وابسته پاسخگویان به طور یکجا مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است. بر این اساس؛ میانگین متغیر شیوه مدیریت حدود ۴/۰۸ که بیش از حد متوسط (=۳) است، مقدار واریانس ۰/۵۲۷ و انحراف استاندارد یعنی مقدار پراکندگی حول میانگین ۰/۲۷۸ است. میانگین متغیر قوم‌گرایی حدود ۳/۵۲ که بیش از حد متوسط (=۳) است، مقدار واریانس ۰/۷۵۱ و انحراف استاندارد ۰/۵۶۴ است. در پاسخ به متغیر بالا بودن میزان تقدیرگرایی؛ میانگین این متغیر حدود ۳/۱۴ که بیش از حد متوسط (=۳) است، مقدار واریانس ۱/۰۶۴ و انحراف استاندارد ۱/۱۳۳ است. در پاسخ به متغیر بالا بودن میزان سنت‌گرایی؛ میانگین این متغیر حدود ۳/۵۱ که بیش از حد متوسط (=۳) است، مقدار واریانس ۰/۸۲۹ و انحراف استاندارد ۰/۶۸۷ است. در پاسخ به متغیر پایین بودن سطح آرمان‌ها؛ میانگین این متغیر حدود ۳/۰۴۱ که بیش از حد متوسط (=۳) است، مقدار واریانس ۰/۸۹۷ و انحراف استاندارد ۰/۸۰۵ است. آزمودنی‌ها در پاسخ به متغیر وابسته (عدم توسعه‌ی پایدار شهری) مبتنی بر نگرش؛ میانگین این متغیر حدود ۴/۲۱ که بیش از حد متوسط (=۳) است، مقدار واریانس ۰/۵۰۴ و انحراف استاندارد ۰/۲۵۴ است. در پاسخ به متغیر وابسته مبتنی بر عملکرد؛ میانگین این متغیر حدود ۳/۳۵ که بیش از حد متوسط (=۳) است، مقدار واریانس ۰/۵۲۷ و انحراف استاندارد ۰/۲۷۹ است. و نهایتاً در پاسخ به متغیر وابسته مبتنی بر کل؛ میانگین این متغیر حدود ۳/۷۸ که بیش از حد متوسط (=۳) است، مقدار واریانس ۰/۱۷۵ و انحراف استاندارد ۰/۴۱۸ است.

- تحلیل یافته‌های استنباطی

جدول (۴) شاخص همبستگی پیرسون بین متغیرهای مستقل و وابسته با توجه به سه

مقیاس به کار گرفته شده

نام	عدم توسعه‌ی	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معناداری
-----	-------------	---------------------	--------------

متغیر (مستقل)	پایدار (وابسته)		
شیوه مدیریت	مقیاس مبتنی بر نگرش	۰/۴۴۵	**۰/۰۰۱
	مقیاس مبتنی بر عملکرد	۰/۱۵۵	**۰/۰۰۱
	مقیاس مبتنی بر کل	۰/۳۷۸	**۰/۰۰۱
قوم‌گرایی	مقیاس مبتنی بر نگرش	۰/۱۳۲	**۰/۰۰۳
	مقیاس مبتنی بر عملکرد	۰/۴۶۵	**۰/۰۰۱
	مقیاس مبتنی بر کل	۰/۳۴۰	**۰/۰۰۱
تقدیرگرایی	مقیاس مبتنی بر نگرش	۰/۱۳۲	**۰/۰۰۳
	مقیاس مبتنی بر عملکرد	۰/۴۷۴	**۰/۰۰۱
	مقیاس مبتنی بر کل	۰/۳۷۱	**۰/۰۰۱
سنت‌گرایی	مقیاس مبتنی بر نگرش	۰/۰۷۴	۰/۰۹۹
	مقیاس مبتنی بر عملکرد	۰/۴۶۷	**۰/۰۰۱
	مقیاس مبتنی بر کل	۰/۳۶۶	**۰/۰۰۱
سطح آرمان‌ها	مقیاس مبتنی بر نگرش	۰/۱۲۰	**۰/۰۰۷
	مقیاس مبتنی بر عملکرد	۰/۴۸۴	**۰/۰۰۱
	مقیاس مبتنی بر کل	۰/۳۶۳	**۰/۰۰۱

$P < 0.01$ معادل** و $p < 0.05$ معادل*

با توجه به نتایج بدست آمده در جدول (۴)، مقدار ضریب همبستگی برای متغیر شیوه مدیریت؛ ۰/۴۴۵ با نگرش، ۰/۱۵۵ با عملکرد و ۰/۳۷۸ با کل، نسبت به عدم توسعه شهری است؛ که در سطح پنج درصد تأیید می‌شود ($p < 0.05$). بنابراین نتایج بیانگر رابطه‌ای معنادار، مثبت و مستقیم است. به عبارت دیگر هر چه شیوه مدیریت ضعیف‌تر باشد؛ عدم توسعه شهری پایدار شهری را در پی خواهد داشت. مقدار ضریب همبستگی برای متغیر قوم‌گرایی؛ ۰/۱۳۲ با نگرش، ۰/۴۶۵ با عملکرد و ۰/۳۴۰ با کل، نسبت به عدم توسعه شهری است؛ که در سطح پنج درصد تأیید می‌شود ($p < 0.05$). بنابراین نتایج بیانگر رابطه‌ای معنادار، مثبت و مستقیم است. به عبارت دیگر هر چه میزان قوم‌گرایی بالاتر باشد؛ عدم توسعه شهری را در پی خواهد داشت. مقدار ضریب همبستگی برای

متغیر تقدیرگرایی؛ ۰/۱۳۲ با نگرش، ۰/۴۷۴ با عملکرد و ۰/۳۷۱ با کل، نسبت به عدم توسعه‌ی شهری است؛ که در سطح پنج درصد تأیید می‌شود ($p < 0.05$). بنابراین نتایج بیانگر رابطه‌ای معنادار، مثبت و مستقیم است. به عبارت دیگر هر چه میزان تقدیرگرایی بالاتر باشد؛ عدم توسعه‌ی شهری را در پی خواهد داشت. مقدار ضریب همبستگی برای متغیر سنت‌گرایی؛ ۰/۰۷۴ با نگرش، ۰/۴۶۷ با عملکرد و ۰/۳۶۶ با کل، نسبت به عدم توسعه‌ی پایدار شهری است؛ که در بعد مبتنی بر نگرش از آنجا که سطح معناداری $0.05 < 0.05$ است؛ در سطح پنج درصد تأیید نمی‌شود. اما در بعد مبتنی بر عملکرد و در بعد مبتنی بر کل؛ در سطح پنج درصد تأیید می‌شود ($p < 0.05$). بنابراین تأثیر متغیر سنت‌گرایی فقط در بعد مبتنی بر عملکرد و کل؛ رابطه‌ای معنادار، مثبت و مستقیم دارد. مقدار ضریب همبستگی برای متغیر سطح آرمان‌ها؛ ۰/۱۲۰ با نگرش، ۰/۴۸۴ با عملکرد و ۰/۳۶۳ با کل، نسبت به عدم توسعه‌ی پایدار شهری است؛ که در سطح پنج درصد تأیید می‌شود ($p < 0.05$). بنابراین نتایج بیانگر رابطه‌ای معنادار، مثبت و مستقیم است. به عبارت دیگر هر چه سطح آرمان‌ها پایین‌تر باشد؛ عدم توسعه‌ی شهری را در پی خواهد داشت.

معادله رگرسیونی پیش‌بینی میزان عدم توسعه‌ی پایدار شهری

جدول (۵) تجزیه واریانس رگرسیون چندمتغیره میزان عدم توسعه‌ی پایدار شهری

منبع تغییرات	درجه آزادی	مجموع مربعات	میانگین مربعات	R مقدار	R مقدار square	آماره F آزمون	سطح معناداری
رگرسیون باقی مانده	۵	۴۶/۶۹۹	۹/۳۴۰	۰/۵۸۰	۰/۳۳۶	۴۹/۸۵۴	۰/۰۰۱**
خطا	۴۹۳	۹۲/۳۶۱	۰/۱۸۷				
کل	۴۹۸	۱۳۹/۰۶۱					

$P < 0.01$ معادل ** و $p < 0.05$ معادل *

بررسی نتایج به دست آمده از جدول (۵) بیانگر آن است که معادله بالا می‌تواند، ۳۳/۶ درصد از واریانس متغیر وابسته را پیش‌بینی نماید، و این مطلب را R^2 به ما نشان می‌دهد. مقدار R نیز نشان می‌دهد؛ ۵۸ درصد مقادیری که پیش‌بینی می‌شود، با مقادیر واقعی یکسان هستند. با توجه به سطح معناداری به دست آمده مقادیر در سطح بالاتر از

۹۹ درصد از لحاظ آماری معنادار می‌باشند.

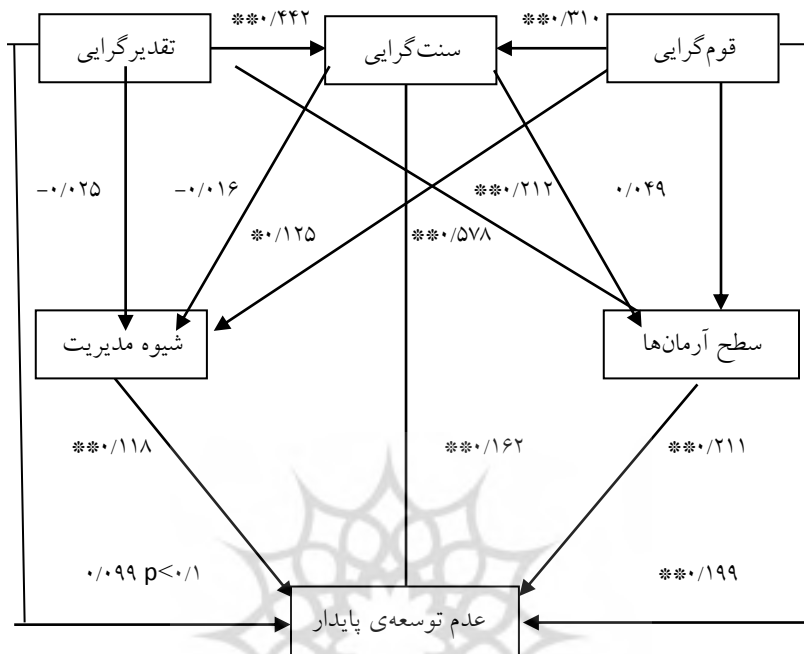
جدول (۶) نتایج رگرسیونی تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته

سطح معناداری	آماره آزمون T	ضرایب استاندارد	ضرایب غیر استاندارد		متغیرهای مستقل
		Beta	خطای استاندارد	B	
***/۰۰۱	۳/۲۱۰	۰/۱۱۸	۰/۰۳۷	۰/۱۱۹	شیوه مدیریت
***/۰۰۱	۴/۱۷۶	۰/۱۹۹	۰/۰۳۴	۰/۱۴۰	قوم‌گرایی
۰/۰۹۵	۱/۶۷۲	۰/۰۹۹	۰/۰۳۰	۰/۰۴۹	تقدیرگرایی
***/۰۰۱	۳/۱۹۶	۰/۱۶۲	۰/۰۳۲	۰/۱۰۳	سنت‌گرایی
***/۰۰۱	۳/۷۲۹	۰/۲۱۱	۰/۰۳۳	۰/۱۲۴	سطح آرمان‌ها

$P < 0.01$ معادل** و $p < 0.05$ معادل*

بر اساس نتایج ضرایب رگرسیونی استاندارد (بتا)؛ متغیرهای؛ سطح آرمان‌ها با ضریب ۰/۲۱۱، قوم‌گرایی با ضریب ۰/۱۹۹، سنت‌گرایی با ضریب ۰/۱۶۲، شیوه مدیریت با ضریب ۰/۱۱۸ و تقدیرگرایی با ضریب ۰/۰۹۹؛ به ترتیب بیشترین تأثیر را بر عدم توسعه پایدار شهری به عنوان متغیر وابسته؛ داشته است.

رابطه رگرسیونی بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته

* معادل $P < 0.01$ و ** معادل $p < 0.05$ و *** معادل $p < 0.001$

نمودار (۱) تحلیل مسیر با استفاده از ضرایب استاندارد رگرسیونی (بتاها)

نتایج تحلیل مسیر نمودار (۱) نشان می‌دهد که بیشترین تأثیر مستقیم را متغیر سطح آرمان‌ها و بیشترین تأثیر غیرمستقیم را متغیر تقدیرگرایی دارد. پس از آن‌ها، به ترتیب متغیرهای قوم‌گرایی و سنت‌گرایی هم به صورت مستقیم و هم غیرمستقیم؛ بیشترین تأثیر را بر توسعه‌ی پایدار شهری دارند. مجموع تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم نیز نشان می‌دهد که متغیر غیرمستقیم تقدیرگرایی قویترین و مؤثرترین متغیر است.

بحث و نتیجه‌گیری

اولین متغیر پژوهش حاضر؛ شیوه مدیریت است. این فرضیه احتمال می‌دهد، ضعیف بودن شیوه مدیریت بر عدم توسعه‌ی پایدار شهری در کلانشهر اهواز مؤثر است. با توجه به نتایج بدست آمده از مشاهدات استخراجی از نمونه، مقدار ضریب همبستگی؛ 0.445

با نگرش، ۰/۱۵۵ با عملکرد و ۰/۳۷۸ با کل، نسبت به عدم توسعه پایدار شهری است؛ که در سطح پنج درصد تأیید می‌شود ($p < 0.05$). بنابراین نتایج بیانگر رابطه‌ای معنادار، مثبت و مستقیم است. به عبارت دیگر هر چه شیوه مدیریت ضعیف‌تر باشد؛ عدم توسعه پایدار شهری را در پی خواهد داشت. و نتیجه می‌گیریم که ضعیف بودن شیوه مدیریت هم در بعد نگرش، هم در بعد عملکرد و هم در بعد کل بر عدم توسعه پایدار شهری در کلانشهر اهواز مؤثر است. نتایج حاصل از این پژوهش با نتایج به دست آمده از تحقیق بذرافشان (۱۳۹۳) که از این متغیر با عنوان حکمرانی خوب یاد می‌کند و درستی و همکاران (۱۳۹۷) که از آن با عنوان مدیریت هماهنگ شهری یاد می‌کنند و از نمونه‌های پژوهش داخلی هستند؛ و همچنین اگبازی (۲۰۱۳) که از آن با عنوان فقر مدیریت شهری یاد می‌کند؛ و هیوانگ و هو (۲۰۱۷) که از آن با عنوان حکمرانی و اثربخشی دولت یاد می‌کنند؛ همخوانی دارد. دانیل لرنر در «گذر از جامعه‌ی سنتی» معتقد است یکی از دلایل کم توسعه یافتگی کشورهای جهان سوم مدیریت ناکارآمد است که بیشتر مدیران بر اساس رابطه‌ها و تشکیلات سیاسی انتخاب می‌شوند و زیاد به ضابطه‌ها توجه نمی‌شود و شایسته سالاری کنار گذاشته می‌شود (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۴: ۱۹۷).

قوم‌گرایی؛ متغیر دوم است. این فرضیه، فرضیه عمومی یا مورد قبول اکثریت در جهان است. ردفیلد در «جوامع در حال دگرگونی اجتماعی» از جمله خصوصیات جامعه‌ی قوم‌گرا را منزوی بودن، بدون سواد، متجانس، و با احساس قومی همراه با انسجام گروهی می‌داند که در آن رفتارها سنتی، خود به خودی و غیر انتقادی و شخصی هستند. راجرز نیز در نظریه‌ی «خرده فرهنگ دهقانی»، محل‌گرایی (قوم‌گرایی) را به عنوان یکی از ویژگی‌های خرده فرهنگ دهقانی در نظریه‌ی خود مطرح می‌کند که آن را از موانع توسعه‌ی جوامع می‌داند (چونگ و همکاران، ۱۹۸۴: ۱۰). این فرضیه احتمال می‌دهد، بالا بودن میزان قوم‌گرایی بر عدم توسعه پایدار شهری در کلانشهر اهواز مؤثر است. با توجه به نتایج بدست آمده از مشاهدات استخراجی از نمونه، مقدار ضریب همبستگی؛ ۰/۱۳۲ با نگرش، ۰/۴۶۵ با عملکرد و ۰/۳۴۰ با کل، نسبت به عدم توسعه‌ی

پایدار شهری است؛ که در سطح پنج درصد تأیید می‌شود ($p < 0.05$). بنابراین نتایج بیانگر رابطه‌ای معنادار، مثبت و مستقیم است. به عبارت دیگر هر چه میزان قوم‌گرایی بالاتر باشد؛ عدم توسعه‌ی پایدار شهری را در پی خواهد داشت. نتایج تحقیق پیری و همکاران (۱۳۹۸) با یافته‌های این پژوهش همخوانی دارد.

متغیر سوم پژوهش حاضر؛ تقدیرگرایی است. لوئیس در نظریه‌ی «خرده فرهنگ دهقانی»، دهقانان پاسخگوی خود را مردمان مطیع و بی‌اراده، تقدیرگرا و صبور ذکر می‌کند. وی معتقد است که تقدیرگرایی در میان دهقانان به ساخت مقتدرانه خانواده بستگی دارد که سبب می‌شود جوان‌ترها افراد مطیع و بی‌اراده تربیت شوند (ازکیا، ۱۳۶۴: ۵۹). این فرضیه احتمال می‌دهد، بالا بودن میزان تقدیرگرایی بر عدم توسعه‌ی پایدار شهری در کلانشهر اهواز مؤثر است. با توجه به نتایج بدست آمده از مشاهدات استخراجی از نمونه، مقدار ضریب همبستگی؛ 0.132 با نگرش، 0.474 با عملکرد و 0.371 با کل، نسبت به عدم توسعه‌ی شهری است؛ که در سطح پنج درصد تأیید می‌شود ($p < 0.05$). بنابراین نتایج بیانگر رابطه‌ای معنادار، مثبت و مستقیم است. به عبارت دیگر هر چه میزان تقدیرگرایی بالاتر باشد؛ عدم توسعه‌ی پایدار شهری را در پی خواهد داشت.

سنت‌گرایی، متغیر چهارم پژوهش حاضر است. کارل مارکس در «تضاد طبقاتی» معتقد است نیروهای جدید تولید و مناسبات تولیدی از هیچ به وجود نمی‌آیند. ایده‌های موجود به خودی خود از آسمان فرو نمی‌آفتند بلکه از درون مناسبات تولیدی موجود و در تضاد با روابط ریشه دار سنتی مالکیت پدید می‌آیند (ازکیا، ۱۳۸۷: ۱۳۸). وی معتقد بود که پیوندهای سنتی اجتماع با پیدایش جامعه‌ی شهری فایده‌گرا از بین می‌رود (مفورد، ۱۳۸۳: ۱۰۵). این فرضیه احتمال می‌دهد، بالا بودن میزان سنت‌گرایی بر عدم توسعه‌ی پایدار شهری در کلانشهر اهواز مؤثر است. با توجه به نتایج بدست آمده از مشاهدات استخراجی از نمونه، مقدار ضریب همبستگی؛ 0.074 با نگرش، 0.467 با عملکرد و 0.366 با کل، نسبت به عدم توسعه‌ی شهری است؛ که در بعد مبتنی بر نگرش از آنجا که سطح معناداری $0.099 < 0.05$ است ($p > 0/05$)؛ در سطح پنج درصد تأیید

نمی‌شود. اما در بعد مبتنی بر عملکرد و مبتنی بر کل در سطح پنج درصد تأیید می‌شود ($p < 0.05$). بنابراین نتایج بیانگر این است که تأثیر متغیر سنت‌گرایی در بعد مبتنی بر نگرش بر عدم توسعه پایدار شهری تأیید نمی‌شود اما در بعد مبتنی بر عملکرد و مبتنی بر کل رابطه‌ای معنادار، مثبت و مستقیم دارد. به عبارت دیگر تنها در بعد عملکرد و کل؛ هر چه میزان سنت‌گرایی بالاتر باشد؛ عدم توسعه پایدار شهری را در پی خواهد داشت. نتایج تحقیق پیری و همکاران (۱۳۹۸) و اگبازی (۲۰۱۳)؛ با یافته‌های این پژوهش همخوانی دارد.

متغیر پنجم به عنوان آخرین متغیر پژوهش حاضر؛ سطح آرمان‌ها است. لوئیس در «خرده فرهنگ دهقانی» معتقد است میزان خواست‌ها و آرزوها در جامعه‌ی دهقانی (سنتی) بسیار پایین است و اشاره می‌کند که به نظر می‌رسد اکثر دهقانان فاقد انگیزه بوده و هیچ گونه جاه‌طلبی برای پیشرفت فردی ندارند (ازکیا، ۱۳۶۴: ۶۰). این فرضیه احتمال می‌دهد، پایین بودن سطح آرمان‌ها بر عدم توسعه پایدار شهری در کلانشهر اهواز مؤثر است. با توجه به نتایج بدست آمده از مشاهدات استخراجی از نمونه، مقدار ضریب همبستگی؛ $0/120$ با نگرش، $0/484$ با عملکرد و $0/363$ با کل، نسبت به عدم توسعه پایدار شهری است؛ که در سطح پنج درصد تأیید می‌شود ($p < 0.05$). بنابراین نتایج بیانگر رابطه‌ای معنادار، مثبت و مستقیم است. به عبارت دیگر هر چه سطح آرمان‌ها پایین‌تر باشد؛ عدم توسعه پایدار شهری را در پی خواهد داشت. نتایج پژوهش درستی و همکاران (۱۳۹۷) که از آن با عنوان کیفیت زندگی یاد می‌کنند با یافته‌های این پژوهش همخوانی دارد.

همچنین جمع‌بندی نتایج آماری در مورد تأثیر همزمان متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته نشان داد که معادله پیش‌بینی میزان توسعه پایدار شهری، $33/6$ درصد از واریانس متغیر وابسته را پیش‌بینی می‌کند. نتایج حاصل از تحلیل مسیر چندمتغیره نیز گویای آن بود که متغیرهای سطح آرمان‌ها، قوم‌گرایی و سنت‌گرایی به صورت مستقیم و متغیرهای تقدیرگرایی، قوم‌گرایی و سنت‌گرایی به صورت غیرمستقیم به ترتیب بیشترین تأثیر را بر عدم توسعه پایدار شهری دارند.

پیشنهاد‌های پژوهشی

تأکید محقق در این پژوهش بر «عوامل فرهنگی» است. در حالی که مسلماً متغیرهای بسیار دیگری می‌توانند تبیین‌گر عدم توسعه‌ی پایدار شهری باشند، که بررسی آن نیازمند پژوهش‌های گسترده‌تر و جامع‌تر است. همچنین عمده‌تاً از نظریه‌های نظریه‌پردازان تکاملی توسعه‌ی و مکتب نوسازی استفاده شده است، ولی می‌توان از نظریه‌های دیگر نیز برای تبیین این مسأله استفاده کرد.

پیشنهاد‌های قابل ارائه دیگر: - ایجاد زمینه برای شناخت هرچه بهتر قانون و آموزش حقوق شهروندی برای افراد در ساده‌ترین شکل. - برنامه‌ریزی نهادهای فرهنگی و اجتماعی و رسانه‌ها برای کاهش سطح قوم‌گرایی، تقدیرگرایی و کمرنگ کردن سنت‌های غلط مرسوم. - تقویت، گسترش و تشویق نهادهای مردم نهاد و ان‌جی او‌ها. - تقویت رابطه میان اقوام مختلف از طرق مختلف (مانند برگزاری جشن‌های محلی، مراسم‌های بومی اقوام، جشنواره‌های غذا، مسابقات مختلف و... در سطح شهر) برای آشنایی اقوام با خرده فرهنگ‌های یکدیگر و افزایش احترام متقابل میان اقوام. - توجه هر چه بیش‌تر مسئولان شهر به شکایات، نظرات و انتقادات شهروندان. - برقراری امنیت ملموس از سوی نهادها و ارگان‌های مربوطه.

منابع

- ازکیا، مصطفی. (۱۳۸۱). جامعه‌شناسی توسعه، تهران: انتشارات کیهان.
- ازکیا، مصطفی. (۱۳۷۷). جامعه‌شناسی توسعه، تهران: انتشارات کلمه.
- ازکیا، مصطفی. (۱۳۸۷). جامعه‌شناسی توسعه و توسعه نیافتگی، انتشارات تهران.
- ازکیا، مصطفی. (۱۳۶۴). مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی توسعه‌ی روستایی ایران، انتشارات اطلاعات.
- ازکیا، مصطفی و غفاری، غلامرضا. (۱۳۸۴). جامعه‌شناسی توسعه، تهران: انتشارات کیهان.
- بذرافشان، محمد. (۱۳۹۳). بررسی میزان سنجش توسعه‌ی پایدار در شهر شیراز در ۱۰ سال اخیر، رساله‌ی دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دهاقان.

- پوراصغر سنگاچین، فرزام. (۱۳۹۴). شاخص‌های توسعه‌ی پایدار، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، آذرماه.
- پیری، روضان؛ کرم‌پور، روزا و کفاشی، مجید. (۱۳۹۸). بررسی موانع اجتماعی توسعه‌یافتگی در استان ایلام با روش نظریه‌ی زمینه‌ای، فصلنامه‌ی توسعه‌ی اجتماعی، دوره ۱۳، شماره ۳، بهار ۱۳۹۸، صص ۱۹۶-۱۶۳.
- تنهایی، ابوالحسن. (۱۳۷۴). درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی، مشهد، نشر مرنديز.
- تنهایی، ابوالحسن. (۱۳۷۵). نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
- حسین زاده دلیر، کریم؛ قربانی، رسول و شکری فیروزجاه، پری. (۱۳۸۸). تحلیل و ارزیابی کیفی سنج‌های پایداری شهری در تبریز، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال اول، شماره ۲، صص ۱-۱۸.
- درستی، امیرعلی؛ ادیبی سده، مهدی و ادهمی، عبدالرضا. (۱۳۹۷). عوامل بازدارنده و شتاب دهنده اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی توسعه‌ی پایدار شهری در اصفهان، فصلنامه‌ی علمی-پژوهشی علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، سال دوازدهم، شماره دوم، پیاپی ۴۱، صص ۸۷-۱۱۶.
- زیاری، کرامت‌الله. (۱۳۸۰). اصول و روش‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای، انتشارات دانشگاه یزد.
- ساروخانی، باقر. (۱۳۸۰). روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، جلد دوم.
- سعیدی، خلیل. (۱۳۸۶). نظریه‌ها و قانون‌مندی‌های توسعه‌ی، تهران، انتشارات کارآفرینان فرهنگ و هنر، چاپ اول.
- عزیزی، محمدمهدی. (۱۳۸۰). توسعه‌ی شهری پایدار، نشریه صفا، شماره ۳۳، تهران: انتشارات شهید بهشتی.
- کرایب، یان. (۱۳۸۷). نظریه‌ی اجتماعی مدرن، ترجمه عباس مخبر، تهران: انتشارات آگاه.
- مردمی، کریم و احسنی، امیر. (۱۳۹۴). مقایسه تطبیقی دیدگاه اسلامی و دیگر مکاتب فکری در سنت میان انسان و تکنولوژی، فصلنامه‌ی علمی و پژوهشی نقش جهان، شماره ۱-۵، صص ۸۵-۹۹.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۵). نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵.

- ممفورد، لوئیز. (۱۳۸۳). **مدنیت و جامعه‌ی مدنی در بستر تاریخ**، ترجمه احمد عظیمی بلوریان، انتشارات مؤسسه رسا، تهران.
- نوروزی، فیض‌الله و بختیاری، مهناز. (۱۳۸۸). **مشارکت اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن**، فصلنامه راهبرد، دوره هجدهم، شماره ۵۳، صص ۲۶۹ - ۲۴۹.
- Attfield, R and Wikins, B. (1992). **International justice and third world**, London, Rutledge.
  - Chong. K C, Maura. S. Lizarondo. Zenaida S. dela Cruz Cesar V. Guerrero. Ian R. Smith. (1984). **Milkfish production Dualism in philippins: A Multidisciplinary perspective on continuous Low Yields and Constraints to A quacul ture Development**. Food and agriculture organization of the united nations. Romt. ITALY.
  - Cozens, pm. (2002). **View point sustainable Beitish city**. Towards an Effective urban through Environmental Design for the 21 st century. WWW.elsevier.com/locate/ear.
  - Connelly, S. (2007). **"Mapping sustainable development as contested concept"**, Local Environment, 12(3), 259-278.
  - Dempsey, N. Brown. C. Bramely. G. (2012). The key to sustainable urban development in UK citises? **The influence of density on social sustainability**. Volume77. Progress in planning N.77 PP.89-141.
  - Diamantini, C And Bruno, Z. (2000). **Planning the urban sustainable development**, the case of plan for the province of Trento, Elsevier science Ltd.
  - Hall, P. (1993). **Toward sustainable, Live able and Innovative cities** for 21 set century, Inproceeding of the third conference of world capitals, Tokyo 22-28.
  - Huang.c. j and Ho, Y. H. (2017). Governance and economic growth in asia, **north American journal of Economics and economic growth in Asia**.
  - Oliver, P. A. (2008). "City Leadrship: at the heart of the global challeng". Global Asia, 3(16), 421 - 432.
  - Ogbazi, J. U (2013). Alternative Planning approaches and the sustainable cities programme in Nigeria, **Habitat International**, N 40, pp 109-118
  - Uwe, D. (2008). **Achieving urban sustainability: integard urban management**. Asia and Euroup Environment Forum, NOV 28-30, Shenzhen, China.

- Varol, C. Ercoskun, O and Gurer. Y. (2010). "**Local participatory mechanisms and collective actions for sustainable urban development in Turkey**", Habital Internatinal. XXX. Article in Press.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی